

Rekrut V.F. THE PART OF THE CONSUMER COOPERATION OF UKRAINE IN THE REALISATION OF THE CURSE OF «THE BIG JUMP», ESTABLISHED BY VKP(b) AT THE BEGINNING OF THE 30-IES OF THE XX CENTURY

The article dwells upon the «new methods» of the bolshevik power concerning the realization of the price policy by Stalin and part of the consumer cooperation in trade service of the population in the middle of the 30-th years of the XX century.

Key words: VKP(b), consumer cooperation, «price scissors», commercial prices, normative distribution.

УДК 351.751.5-058.2372 «20-30»

Т.А. Стоян

«КАК ЭТО ОСВЕЩАТЬ В ПЕЧАТИ»: ПОЛІТИЧНЕ УТАЄМНЕННЯ ГОЛОДУ 1932 – 1933 РР.

Досліджуються особливості здійснення політико-ідеологічного контролю за появою інформації критичного змісту про колгоспи та колгоспне життя селян під час голодомору.

Ключові слова: політична цензура, голодомор, періодична преса, публікації.

Постання незалежної України в 1991 р. створило ключову умову для кардинального переосмислення історичного минулого. Важливим наслідком стало активне розгортання наукових студій, присвячених добі радянського комунізму. Цілком очевидно, що побудова демократичного суспільства в Україні неможлива без поглибленого наукового осмислення сутності комуністичної системи, причин її кризи і деградації.

Актуальним не лише для реалістичного розуміння історичного досвіду, але й для запобігання повторення помилок і трагедій в майбутньому є вивчення функціонування політичної цензури в радянській Україні 20 – 30-х рр. ХХ століття. Особливий інтерес викликає дослідження діяльності органів політичної цензури в царині сільського господарства в роки Голодомору 1932 – 1933 рр.

Історіографія проблем історії становлення і функціонування радянської політичної системи у 1920–1930-х рр. ґрунтується переважно на концептуальних принципах, які відображають передусім теоретичну парадигму представників західної політологічної школи тоталітаризму, тобто висвітлення радянської історії лише в контексті причино-наслідкових зв'язків карально-репресивної системи, культу особи. Якщо взяти за показник кількість монографій безпосередньо з історії політцензури, то «піонерами» її вивчення є західні науковці («радянологи»), які досліджували її партійні і літературознавчі аспекти, а другу сходинку за хронологією посідають російські дослідники, вирізняючись появою дисертаційних та монографічних праць, публікацією архівних документів і матеріалів. Українська історіографія цензури перебуває на стадії інституційного та концептуального формування.

Метою даної наукової розвідки є аналіз особливостей здійснення політико-ідеологічного контролю за появою інформації критичного змісту про колгоспи та колгоспне життя селян під час Голодомору 1932 – 1933 рр.

Фраза, яку обрано як епілог цієї статті, належить В. Молотову та Л.Кагановичу, позаяк вона зустрічається в шифровці, адресованій Й.Сталіну 6 липня 1932 р., тобто за декілька годин до відкриття третьої Всеукраїнської партійної конференції. «На Українській конференції, – наголошувалося в шифротелеграмі, – повинна розгорнутися критика роботи ЦК КП(б)У, недоліки якої призвели до важкого становища у деяких районах. Постає питання, як це висвітлювати в пресі» [1, с. 218]. Їх цікавила відповідь Сталіна не стосовно «критики», а фактично визнання голодомору. Усі троє знали про трагічні наслідки хлібозаготівель, тому що їх інформували В.Чубар та Г.Петровський в листах від 10 червня 1932 р. [2, с. 212 – 215]. У листах Л.Кагановича до Й.Сталіна і навпаки, якими вони обмінювалися протягом першої половини 1932 р. та в наступні роки, тема голоду замовчувалася, хоча Сталін визнав 18 червня те, що «... на Україні, незважаючи на непоганий врожай, низка врожайних районів опинилися у стані розорення та голоду» [1, с. 179]. Отже, знаючи про голод в Україні, Сталін продовжував замовчувати його причини і наслідки, відтак його персональне табу стосувалося партійних організацій усіх рівнів та преси.

Партійна преса контролювалася винятково відділом преси ЦК партії, а постанови друкувалися з одноосібної волі Сталіна або за колегіальним рішенням політбюро. Оpubліковані постанови ставали надбанням громадськості. Наприклад, постанова ЦК КП(б)У та РНК УСРР «Про хлібозаготівлі та весняну посівну кампанію» від 12 березня 1932 р. фактично визнала факт відсутності насіння зернових культур в колгоспах України, а рішення «... провести мобілізацію посів матеріалу, що не вистачає колгоспам, із хлібних ресурсів, що були розподілені і знаходилися в особистому розпорядженні колгоспників, в спосіб позики, яка має бути обов'язково повернута натурою з нового врожаю» [3, с. 133] – розкривало ганебний механізм позбавлення хліба, заробленого на трудодні. Її підписали С.Косіор та В.Чубар, дозволивши друкування в центральній, обласній та районній пресі.

Переважна більшість постанов, які надходили «таємно» до місцевих органів влади як директиви, що підлягали негайному виконанню, не друкувалася. Директивний характер мали «передовиці» газети «Правда» – центрального друкованого органу ЦК ВКП(б)У. 22 червня 1932 р., коли голод охопив майже третину районів України, Сталін радив Л.Кагановичу надрукувати «... передову про підсумки весняної посівної кампанії», показати переваги колгоспів та радгоспів над одноосібним сектором, «... виляяти грубо і різко усіх лакеїв капіталізму, меншовиків, есерів і троцькістів, а також правоухильників, зазначивши, що спроби ворогів трудящих повернути СРСР на капіталістичний шлях остаточно утвердився на новому, соціалістичному шляху, що вирішальну перемогу соціалізму в СРСР можна вважати завершеною» [1, с. 187]. Теза про перемогу колгоспного ладу була ілюзорною, бо весною колгоспи позичали у селян насіння, а колгоспники масово голодували. Сталін, адресуючи цього листа з методологічними рекомендаціями для газети «Правда», ставив політико-ідеологічні завдання перед органами цензури і пресою: захищати соціалістичний лад, звеличувати його переваги над капіталізмом. 4 липня 1932 р. Л.Каганович проінформував про перспективи валового збору зернових, покликаючись на М.Осинського (В.В.Оболєнський) – заступника голови Держплану СРСР і начальника Центрального управління народногосподарського обліку – стосовно кращою врожаю порівняно з попереднім роком [1, с. 217]. Л.Каганович підкреслив, що 5 липня опубліковано інтерв'ю М. Осинського, яке справді з'явилося на сторінках газети «Известия», членом редколегії якої він був [4]. Інформацію про врожайність та валовий збір заборонялося оголошувати та друкувати, про що Головліт попереджав усі господарські та радянські установи ще весною 1927 р. [5, с. 71]. Прогнози М.Осипинського виявилися помилковими, особливо на Україні, де валовий збір зернових 1932 р. був значно меншим від 1931 р. [6, с. 449 – 450]. Незадовільні обсяги хлібозаготівель викликали гнів Сталіна та його оточення, тому вирішили відігратися на М.Осинському. 16 грудня 1932 р. політбюро прийняло постанову «Про роботу ЦУНГО», у якій зазначалося, що «... ЦУНГО опублікувало в бюлетені ІДУНГО абсолютно тенденційні зменшені дані про урожайність 1932 року», оголосивши догану його керівникові, заступникам та редактору бюлетеня [7, с. 271]. Сталін особисто редагував цю постанову політбюро, яка була адресована республіканським апаратам – «... очистили його від чужих радянській... елементів» [7, с. 272]. Такою була розплата за порушення вимог політцензури.

16 серпня 1932 р. стала зрозумілою неспроможність України виконати річний хлібозаготівельний план, тому Сталін нагадав Кагановичу про те, що «... настав час, коли можна оголосити українцям про зменшення плану хлібозаготівель», але додав 17 серпня таке формулювання: «Друкувати в газетах не варто» [1, с. 282]. Постанова політбюро ЦК ВКП(б), прийнята 18 серпня, зафіксувала зменшення плану для України на 40 млн. пудів, але як виняток для постраждалих районів, скоротивши для їхніх колгоспів половину, для одноосібних господарств – третину [8, с. 290]. 24 серпня 1932 р. Л.Каганович та В.В. Куйбишев повідомляли Сталіна про мотиви «... недоцільності друкувати зменшення плану хлібозаготівель в Україні», щоб не викликати подібних звернень про зменшення від інших областей [1, с. 482]. Отже, рішення про оприлюднення або замовчування постанов політбюро залежало від самого Сталіна.

11 листопада 1932 р. Раднарком УСРР окремою постановою затвердив інструкцію «Про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі», яка мала гриф «Оголошенню в пресі не підлягає» [9, с. 545 – 546]. Вона розкривала технологію соціальної ізоляції селян, створення умов, які призводили до масового голодування. Дивно, але газета «Вісті» ВУЦВКу опублікувала 20 листопада постанову РНК УСРР «Про заходи до посилення хлібозаготівель», яка юридично обґрунтовувала адміністративний механізм позбавлення хліба колгоспників та селян-

одноосібників. Постанову підписав голова РНК УСРР В.Чубар. Її положення фактично повторювали зміст «Інструкції» одноосібних господарств. Нею заборонялося витрачання всіх натуральних фондів, утворених в колгоспах, які не виконували плани хлібозаготівель, дозволялося перерахувати до фонду заготівель колгоспні натуральні фонди. Колгоспи повинні були повернути розданий хліб на трудодні. «З оголошенням цієї постанови, – підкреслювалося в ній, – припинити видачу будь-яких натуральних авансів по всіх колгоспах, що незадовільно виконують плани хлібозаготівель» [9, с. 548]. З'явилися натуральні штрафи «... порядком додаткового здавання м'ясозаготівлі розміром 15-місячної норми здавання даним колгоспам м'яса як усупільненої худоби, так і худоби колгоспників» [9, с. 549]. Заклики постанови про негайне «...вилучення в окремих колгоспників хліба, розкраденого в колгоспах та радгоспах» та натуральні штрафи належали до репресивних заходів, які мали забезпечити виконання хлібозаготівель.

Подібну постанову, яка конкретизувала її застосування в колгоспах, радгоспах та в одноосібному секторі, 18 листопада ухвалило політбюро ЦК КП(б)У [3, с. 251 – 260]. Вона не була опублікована, а виконувала директивну функцію для радянських органів влади. Політбюро рекомендувало взяти «... під постійний контроль ЦК роботу 22 газет важливих хлібозаготівельних районів» [3, с. 252]. 27 листопада 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У запропонувало організувати суди над так званими саботажниками хлібозаготівель в колгоспах, друкувати вироки в місцевих газетах [3, с. 264]. Фактично політбюро легалізувало публікації про форми масового спротиву хлібозаготівель, дозволивши газетам писати про засуджених членів партії, які «... переродились і стали насправді куркульськими агентами» [3, с. 276]. Виконуючи вказівки вищого виконавчою партійного органу, газета «Вісті» ВУЦВКу помістила інформацію РАТАУ про звільнення голови Бригадирівського РВК та секретаря Таращанського РПК з посад та членів партії за «розкладницьку роботу» та «... невміння мобілізувати партійні організації на успішне виконання планів хлібозаготівель» [10]. 5 грудня 1932 р. політбюро ЦК КП(б)У, критикуючи Дніпропетровській обком КП(б)У за те, що він та Межівський райпартком не реагували на «... засміченість класово чужими і контрреволюційними елементами» в зернорадгоспі, вказало редактору обласної газети «Зоря» на втрату політичної пильності, а редактора районної газети «Зірка» звільнено з посади редактора обласної газети [3, с. 278].

13 грудня 1932 р. ЦК КП(б)У направив секретарям обкомів партії директивного листа, у якому закликав нещадно викривати «зрадників партії», а в газетах висвітлювати їх поіменно, порушувати питання не лише про виключення з партії, а також писати про «...негайне застосування до них самих суворих каральних заходів та ізоляції» [3, с. 291]. Газети перетворили на суб'єкти репресивної політики партійних органів, позаяк на їх сторінках друкували судові вироки, висвітлювалися судові засідання. Вони стали заручниками «цензурної репресії», тому що політичні чистки торкнулися не висловлювань, не книг, а дій, точніше «бездіяльності» місцевих органів влади щодо виконання ними хлібозаготівельних завдань. Так 15 грудня 1932 р у зв'язку з «Оріхівською справою», бюро Дніпропетровського обкому КП(б)У постановило: «Зобов'язати редакцію газети «Зоря» піддати в обласній і районній пресі рішучому і всебічному викриттю всієї контрреволюційної, шкідницької, куркульської роботи колишнього Оріхівського керівництва [8, с. 481]. «Оріхівська справа», а також решта сфабрикованих судових процесів над «саботажниками», була проведена за особистим дорученням Сталіна, який в листі від 7 грудня 1932 р. наполягав, аби «... ворог з партквитком в кишені повинен бути покараний найсуворіше, ніж ворог без партквитка» [11, с. 426]. Обком змушений був виконувати «Сталіна наказ».

Репресії за вказівкою партійних органів перетворилися на «політичне замовлення», до виконання якого долучилися і газети. Масовий терор проти керівників радянських, господарських, партійних установ, які ухилялися від виконання хлібозаготівельних планів, фактично свідчив про наявність пасивного опору номенклатури економічній політиці партії, тобто висвітлювалася заборонена тема. Хлібозаготівлі не виконували колгоспи та радгоспи, тому що у них не було достатньої кількості зерна, отже, соціалістичний лад у сільському господарстві виявився малопродуктивним, про що доповідали іноземні дипломати [12]. Колгоспи не перетворилися в зернові фабрики, якими волів їх бачити Сталін, відтак репресіями мали дотиснути, щоб подолати зернову проблему.

Газети друкували не лише листи сількорів та кореспондентів про «саботаж» хлібозаготівель, а також постанови вищих органів влади. Вони дбали про те, щоб недоліки економічної та національної політики радянської держави не стали надбанням іноземних

журналістів та світової громадськості, але дії владних структур «підмочували імідж соціалістичної країни. Так 21 грудня 1932 р. РНК УСРР та ЦК КП(б)У постановили виключити з партії, заарештувати та віддати до суду п'ять директорів великих радгоспів «... за злочинний зрив завдання партії і уряду з хлібоздавання»: Одесько-Миколаївського – О.А.Балюкевича, Близнацівського – Л.І.Лаврова, Арбузинського – М.П. Лещенка, П'ятихатського – К.Новікова, Чапаївського – Л.Я.Михайлика [13]. Постанову підписали В.Чубар та С.Косіор, навіть не подумавши про те, що радгоспи вважалися зразковими формами соціалістичного господарювання. Президія ВУЦВКу, поспішаючи слідом за ними, виключила О.А. Балюкевича з членів ВУЦВКу, тому що він «... бувши директором Одесько-Миколаївського зернорадгоспу, злочинно зірвав виконання завдань партії і уряду з хлібозаготівель» [14]. 21 грудня 1932 р. ЦК КП(б)У відкликав 10 уповноважених з хлібозаготівель за «...цілковиту бездіяльність: покривання районних організацій, які не вжили заходів до того, щоб зламати куркульський саботаж» [13]. Подібних публікацій в пресі було багато. Вони викривали карально-репресивну систему хлібозаготівель в Україні, доводили факт рукотворності голодомору.

7 грудня 1932 р. газета «Комуніст» опублікувала спільну постанову РНК УСРР та ЦК КП(б)У «Про занесення на чорну дошку сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі» [15]. Шість сіл (с. Вербка Павлоградського, с. Гаврилівка Межівського району Дніпропетровської; с. Лютеньки Гадяцького, с. Кам'яні Потоки Кременчуцького району Харківської; с. Святотроїцьке Троїцького та с. Піски Баштанського району Одеської області) опинилися в соціально-адміністративній резервації, до яких було вжито репресивні заходи: припинено довіз товарів, кооперативну і державну торгівлю; вивезено з крамниць всі наявні товари; заборонено колгоспну торгівлю для колгоспів, колгоспників та одноосібників; припинено всіляке кредитування, стягнуто дотерміново фінансові зобов'язання; вилучено «контрреволюційні елементи» з цих сіл; організовано боротьбу з «куркулями». Запропоновані заходи мали виразні ознаки створення передумов голодомору, але партійно-радянські органи, долаючи внутрішню ідеологічну цензуру, оприлюднили цей жахливий документ.

Хлібозаготівельна кампанія з врожаю 1932 р., якою в Україні керували В.Молотов та Л.Каганович, супроводжувалася масовим голодом селян. Інформація про її жорстокий характер та руйнівні наслідки потрапила до західної преси. Викривальні публікації іноземних журналістів реальних подій в сільських районах СРСР обурювали Сталіна, але саме його економічна політика живила західну пресу сенсаційними репортерськими статтями. Так кореспондент німецької газети «Neue Freie Presse» Н.Бассехес, який об'єктивно писав про використання в СРСР примусової праці в'язнів на об'єктах лісопереробної промисловості, починаючи з 1931 р., видав низку публікацій про систему позики та колгоспної торгівлі, які викликали гнів самого Сталіна. 15 липня 1932 р. він запропонував Кагановичу та Молотову «... полити брудом цю капіталістичну мерзоту на сторінках «Правди» та «Известия», а через деякий час «... вигнати його із СРСР» [1, с. 225]. Замовні публікації про «куркульський саботаж», про «зрадників комуністів», про судові процеси над ними, які заповнили радянську пресу, політична цензура пропускала, навіть всіляко сприяла їх поширенню, а відверті і правдиві публікації «інкореспондентів» засуджувала. Вище партійне керівництво заборонило висвітлювати роботу третьої Всеукраїнської конференції КП(б)У, яка проходила в Харкові 6-9 липня 1932 р., щоб давати «іноземній пресі» інформації про її порядок денний, про перебіг дискусій, про катастрофічну ситуацію в сільському господарстві.

7 серпня 1932 р. з'явилася постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації й зміцнення громадської (соціалістичної) власності», яку було опубліковано в газеті «Комуніст» 9 серпня [16], а також в інших друкованих органах партійних, радянських, профспілкових організацій. Колгоспне майно стало державним, за розкрадання якого застосовували «... вищу форму соціального захисту – розстріл із конфіскацією всього майна». Селяни називати цей закон, особисто ініційований та відредагований Сталіним, «Законом про п'ять колосків», позаяк їх засуджували за те, що вони збирали колоски після жнив, розпочинали жнива на присадибній ділянці без дозволу сільської ради. Його перетворили на відвертий карально-репресивний засіб впливу проти «злісних утримувачів хліба», на адміністративно-політичний стимулятор хлібозаготівель. Сталін вимагав від партійного керівництва великого поширення в пресі його дітища – «декрету про охорону власності», спрямованого проти спекулянтів, але його жертвами стали десятки тисяч українських хліборобів. «Правда» поводить нерозумно і бюрократично-недалекоглядно, – писав він Кагановичу 17 серпня 1932 р., – не розпочинаючи кампанії з питання проведення в

.....
життя закону про охорону громадської власності. Кампанію треба розпочати негайно. Треба: а) пояснити суть закону по пунктах; б) критикувати і викривати ті обласні, міські і районні організації (а також сільські), які намагаються покласти закон під сукно, не даючи йому просування на ділі; в) пришивати до позорного стовпа тих суддів і прокурорів, які виявляють лібералізм стосовно розкрадачів вантажів, врожаю колгоспного, запасів колгоспних, кооперативного майна держпідприємств і т.д.; г) друкувати вирoki з таких справ на видному місці; д) мобілізувати власних кореспондентів, проінструктувати їх кореспонденції; е) вихвалити і заохочувати ті організації, які намагаються добросовісно впроваджувати закон і т.д. і т. ін. Кампанія ця повинна бути систематична і тривала» [1, с. 286]. Газета «Правда», починаючи з 20 серпня, друкувала статті під рубриками «Громадська власність свята і недоторкана», «Розкрадачів соціалістичної власності – ворогів народу – до суворой відповідальності». Постанова від 7 серпня, яку Сталін та Каганович називали «декретом», щоб надати їй значення прямого і невідкладного виконання, фактично ізолювала колгоспи від їхнього врожаю, котрий оголошувався державною власністю.

Завдання Сталіна щодо висвітлення в газеті «Правда» зазначеного закону виконав Л.Каганович. Він викликав редактора Л.З.Мехліса та члена редколегії М.М.Попова і передав зміст листа Сталіна. «Повинен вам сказати, – доповідав Каганович вoждю 19 серпня, – що я їм ще до видання декрету говорив про Ваші вказівки, дуже їх лаяв за те, що вони декрет помістили на 5-й сторінці, змусили їх надрукувати декрет другий раз на 1-й сторінці, дати передову, згодом вони дещо заспокоїлись. Тепер ми цю справу закрутимо. Вже завтра в «Правді» дещо з'явиться. А далі піде систематичне висвітлення. Ви, безумовно, маєте рацію, що треба тиснути в одному напрямку, щоб не дати лібералам перетворити декрет на порожню декларацію» [1, с. 289]. Такою виявилася політична технологія застосування сумно відомого «закону про п'ять колосків». Органи політичної цензури, особливо в редакціях центральних газет, відслідковували ситуацію довкола його висвітлення, враховуючи ідеологічні настанови Сталіна.

Преса дотримувалася вимог цензури стосовно висвітлення показників економічного розвитку, особливо статистичних відомостей про врожайність та реальний валовий збір зернових, які були не комерційною, а державною таємницею. 27 травня 1931 р. Головліт надіслав до всіх міськклітів, райлітів, редакторів центральних газет та журналів циркуляр про заборону використовувати «староросійські міри» – пуди, десятини. «Деякі органи преси, – зазначалося в циркулярі, – уперто продовжують оперувати старою російською мірою. Вважати таке явище конче неприпустимим. Сектор політконтролю пропонує надалі стежити за тим, щоб таких явищ не було» [17, арк. 2]. Однак незважаючи на ці застереження, «пуди» і «десятини» траплялися не лише в газетних публікаціях, а також у промовах партноменклатури. Газети уникали друкування абсолютних цифр, які стосувалися обсягів хлібозаготівель, даючи відсоткові пропорції. Так 4 січня 1933 р. «Вісті» ВУЦВКу подали інформацію про хід хлібозаготівель, однак за одиницю було взято відсоток виконання річного плану колгоспами, радгоспами, «твердоздавцями» та разом з тим по одноосібному секторі [18]. Соціальна категорія «твердоздавців» була виокремлена, тобто держава не приховувала класного диференційованого підходу стосовно обкладання селян хлібозаготівельною повинністю. У статистичних довідниках, які виходили в Україні протягом 1933 р., були вичерпні дані про стан хлібозаготівель в районах, областях та по УСРР за 1930 – 1933 рр. Наприклад, видавництво управління справами РНК УСРР опублікувало у 1932 р. доповідник про статистично-економічний розвиток господарств районів Харківської області, у якому було подано дані про території та кількість населення в районах, про засіви зернових культур в областях по секторах господарювання, про стан хлібозаготівель у кожному з 64 районів столичної області [19, с. 6]. Подібні довідники видрукувала кожна область УСРР, відтак обсяги хлібозаготівель не становили таємниці для дослідників, але заборонялося висвітлювати справжні причини голодомору.

Редактори не могли відстежити щоденні випуски газет, політично та ідеологічно проконтролювати пакети різної літератури, яка виходила у видавництвах. Інколи головлітівським політконтрольорам вдавалося виявити «прориви»: видавництво «Сельгосгиз» зверстало книгу, упорядники якої пропонували створювати радгоспи при кладовищах для вилучення з трупів цукру, мила, солі [20, с. 293]. Книга мала з'явитися у 1933 р., а газети продовжували друкувати судові рішення про репресії проти директорів зернорадгоспів в Україні. Зокрема, 6 січня 1933 р. газета «Вісті» ВУЦВКу опублікувала постанову РНК УСРР та ЦК КП(б)У про виключення з партії та подання до суду директорів Луганського радгоспу

Донецької, Мартинівського Одеської, Анікіївського Харківської області «...за злочинний зрив завдання партії та уряду з хлібозаготівель» [21]. Газети не друкували листів селян, які надходили масово до їхніх редакцій. Наприклад, в архівному фонді редакції газети «Колгоспне село» збереглися сотні селянських «дописів», у яких висвітлювалися факти масового голоду в селах України [22, арк. 28], але політредактори, виконуючи директиву Головліту та відповідних партійних органів не друкувати їх.

Аналіз архівних джерел, опублікованих в Україні та Росії з питань колективізації га голоду, дозволяє виявити особливості функціонування системи політичної цензури в царині сільського господарства, тобто здійснення політико-ідеологічного контролю за появою інформації критичного змісту про колгоспи та колгоспне життя селян. Цензура, виконуючи особисті накази Сталіна, впроваджувала вигадані ним ідеологеми, обробляла через газети «Правда», «Известия», «Вісті», «Комуніст» громадську думку, «паплюжила» іноземних кореспондентів, але не завжди помічала той факт, що офіційна пропаганда викривала значно глибше і ширше недоліки соціалістичного українському селі. Партійно-радянські постанови 7 серпня, 20 листопада та 6 грудня 1932 р., які показували світові карально-репресивні методи здійснення хлібозаготівель та справжню технологію створення голодомору, виявилися необачним кроком і рішенням політичного керівництва. Кореспонденції про судові репресії проти директорів радгоспів, голів колгоспів, інформація про темпи хлібозаготівель, статистичні довідники, які тоді виходили, свідчили про інформаційний «прорив» ідеологічної блокади довкола причин голодомору.

Історикам належить дослідити цей аспект проблеми, проаналізувавши вимоги цензури, а з іншого боку, характер публікацій у періодичній пресі 1931 – 1933 рр. Важливо також простежити матеріали редакції газет, особливо відділ листування, зіставити опубліковану інформацію з реаліями повсякденного життя суспільства, які зафіксовані в архівних документах та матеріалах партійних, радянських органів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сталин и Каганович. Переписка. 1931 – 1936 гг. / Сост. О.В.Хлевнюк, Р.У.Дэвис и др. – М.: РОССПЭН, 2001. – 798 с.
2. Командири великого голоду. Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україні та на Північний Кавказ. 1 932 – 1933 рр. / За ред. В.Васильєва, Ю.Шаповала. – К.: Генеза, 2001. – 399 с.
3. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кер. кол. упорядників Р.Я.Піріг. – К.: Політвидав України, 1990. – 605 с.
4. Види на урожай зерновых хлебов // Известия ЦИК. – 1932. – 5 июля.
5. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927 – 1939. Документы и материалы. В 5-ти тт. Том 1. Май 1927 – ноябрь 1929 / Под ред. В.П.Данилова. – М.: РОССПЭН, 1999. – 880 с.
6. Голод 1932 – 1933 років в Україні: причини і наслідки / Редкол.: В.А.Смолий та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – 888 с.
7. Большая цензура. Писатели и журналисты в Стране Советов. 1917 – 1956. Документы / Под общ. ред. А.Н. Яковлева. – М.: МФД:Материк, 2005. – 782 с.
8. Голодомор 1932 – 1933 років: документи і матеріали / Упоряд. Р.Я.Піріг. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2007. – 428 с.
9. Колективізація і голод в Україні: Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. С.В. Кульчицький – К.: Наукова думка, 1992. – 736 с.
10. За опортуністичну практику – до партвідповідальності // Вісті ВУЦВК. – 1932. – 11 листопада.
11. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932 – 1933 років в Україні в документах ГПУ – НКВД. – К.: ВД «Стилос». – С. 426.
12. Листи з Харкова. Голод в Україні та на Північному Кавказі в повідомленнях італійських дипломатів 1932 – 1933 рр. / Упоряд. А.Граціозі. – Харків: Фоліо, 2007. – 255 с.
13. Комуніст. – 1932. – 22 грудня.
14. Про позбавлення Балюкувича О.А. звання члена ВУЦВК. Постанова президії ВУЦВКу 22 грудня 1932 р. // Комуніст. – 1932. – 23 грудня.
15. Комуніст. – 1932. – 7 грудня.
16. Комуніст. – 1932. – 9 серпня.
17. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 590.
18. Вісті ВУЦВК. – 1933. – 4 січня.
19. Довідник з основних статистично- економічних показників господарства районів Харківської області УСРР. – Харків, 1933. – С.6.

20. История советской политической цензуры. Документы и комментарии. – М., 1997. – 293 с.
21. Вісті ВУЦВК. – 1933. – 6 січня.
22. ЦДАВО України. – Ф. 388. – Оп. 2. – Спр. 356.

Стоян Т.А. «КАК ЭТО ОСВЕЩАТЬ В ПЕЧАТИ»: ПОЛИТИЧЕСКОЕ ЗАСЕКРЕЧИВАНИЕ ГОЛОДА 1932 – 1933 ГГ.

Исследуются особенности осуществления политико-идеологического контроля над появлением информации критического содержания о колхозах и колхозной жизни во время голодомора.

Ключевые слова: политическая цензура, голодомор, периодическая печать, публикации.

Stoyan T.A. «AS IT TO LIGHT UP IN A SEAL «: THE HUNGER OF 1932-1933-TN POLITICAL CONCEALING

The features of political-ideological control above the emergence of critical information about the collective farms and the collective farm life during golodomor are studied.

Key words: political censorship, golodomor, periodic seal, publications.

УДК 94(4) «1939/1945»

І.В. Мазило

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЙОГО ВІДБУДОВИ (1943 – 1950-ТІ РР.)

Стаття присвячена висвітленню основних напрямків підготовки кваліфікованих спеціалістів для залізничного транспорту України у післявоєнний період вітчизняної історії.

Ключові слова: залізнична галузь, підготовка кадрів, професійно-технічні училища, технікуми, інститути.

Окремі наукові видання минулого і ХХІ сторіч розглянули історію відбудови залізничного транспорту колишнього СРСР і його складової частини – України [2]. Лише окремі з них вряди-годи зупинилися на проблемі забезпечення фаховими кадрами залізниць України, які відбудували магістраль і організували потім перевезення [3].

В умовах минулої війни робота залізниць була важливою за своїм значенням. Залізничні шляхи, як і поштова служба, і деякі інші відомства мають стратегічний характер [12, с. 516]. Також для забезпечення наступальних операцій стотисячної армії, у 1942 р., потрібно було до лінії фронту направити у середньому кожні 20 хвилин 30 вагонів з військами, боєприпасами, продовольством, озброєнням [5, с. 35]. Це за умов, коли на території республіки німецько-фашистські загарбники, відступаючи, завдали значних збитків залізничному господарству. У межах СРСР вони становили 30 млрд. рублів (в масштабі цін 1941 р.) [1, с. 14], у тому числі залізницям України завдали збитків на 10 млрд. рублів [11, арк. 29].

Відбудовчі процеси на транспорті були ініційовані ДКО в постановою від 3 січня 1942 р., та 26 травня 1943 р., а також спільній постанові РНК СРСР і ЦК КП(б)У від 21 серпня 1947 р. [8, с. 142, 303, 330].

Відроджувати дороги залізничникам довелося в тяжких умовах прифронтової смуги під артилерійським обстрілом і ударами ворожої авіації з повітря, що ускладнювало роботу і призводило до руйнувань уже відбудованих об'єктів.

Будівельні роботи першої половини 1943 р. здійснювалися в межах української частини Донбасу, а в другому півріччі – на території інших регіонів Лівобережжя. До 1 травня 1944 р. в Донбасі вже діяло 3500 км. головних шляхів, 13 парових депо, 32 вагоноремонтних пункти, біля 300 станційних приміщень [9, с. 149].

При відбудові залізничники зіткнулися з труднощами, серед яких – нестача кваліфікованих кадрів. Лише керівних кадрів у системі НКШС нараховувалося 43,2% інженерів і 27,7% техніків [1, с. 18].

Ситуація була такою, що на дороги, на виробництво приходила молодь і жінки, яким доводилося не лише працювати, а й навчатися [6, с. 217]. Навіть у післявоєнний період, у 1947 р., відсоток жінок серед працівників Південно-Західного округу був на Південно-Західній